

bok recensioner

Strategier för skadeförebyggande arbete

GUNILLA BJÄRÅS

Skadeprevention - teori och praktik

Studentlitteratur 1995, 162 sidor.

Det har länge funnits ett behov av en bok som denna som på ett systematiskt och konstruktivt sätt behandlar ett så angeläget (och ibland underskattat) folkhälsoproblem. Boken vänder sig till människor inom landsting och kommun som är, eller bör vara, engagerade i skadeförebyggande insatser. Syftet med boken är att beskriva en allmän strategi för det skadeförebyggande arbetet. Strategins tillämpning exemplifieras med svenska erfarenheter, vilket höjer bokens användbarhet. Exemplet visar att det skadeförebyggande arbetet på lokal nivå kan bedrivas på olika sätt. Boken kan rekommenderas för alla som arbetar med skadeprevention.

Boken innehåller tio kapitel och ett avsnitt som är en förteckning över studiematerial och video. De tio kapitlen är uppdelade i tre delar; en teoretisk del som består av sex kapitel, en praktisk del som består av tre kapitel och ett kapitel som är en exempelsamling. Författaren klargör att boken handlar uteslutande om primärprevention av personskador dvs att förhindra att en skada överhuvudtaget inträffar. Ämnen som akutvård (sekundär prevention) rehabilitering (tertiär prevention) och skador berörs inte direkt i boken.

I sitt förord uppger författaren att ett viktigt motiv till bokens tillkomst är att ge svar på frågan "Hur gör man för att starta

upp ett förebyggande arbete?" Med tanke på bokens målgrupper, så tror jag att boken i vissa avseenden kan fungera utmärkt. Boken vänder sig i första hand till människor som behöver, och önskar sig, handgripliga råd i hur man gör. Jag kan föreställa mig att sådana läsare skulle ha större glädje av att läsa boken i omvänd ordning till bokens nuvarande uppläggning dvs de praktiska exemplen först och teori sist. Jag kan också tänka mig att dessa läsare skulle ha haft glädje av mer detaljerade och personliga beskrivningar av hur det skadeförebyggande arbetet bedrivs på den lokala nivån.

I bokens praktiska del presenteras olika frågor som underlag för diskussion. Intrycket som ges är att genom att besvara dessa frågor kan vem som helst åstadkomma ett framgångsrikt skadeförebyggande program. Min egen erfarenhet av medverkan i en lokal grupp är att arbetet sällan är så enkelt och problemfritt som det antyds i boken. Jag önskade mig tips och råd över vad man kan göra när allt inte blir som man tänkt sig. Hur har andra gjort när det saknats en politisk förankring eller resurser, eller när man upptäcker t ex att tidsplaneringen är helt orealistisk? Hur gör man för att förhindra att några få eldsjalar tar över så att allt står och faller med deras medverkan? Hur gör man för att vidmakthålla utvecklingen av ett program? Vart kan man vända sig för att få hjälp med utvärderingar?

Bokens teoretiska del innehåller tre kapitel som är kortfattade beskrivningar av folkhälsoarbete, folkhälsoproblem och folkhälsoekonomi. Ett fjärde kapitel behandlar registrering av skador. Detta kapitel kunde gärna ha utvidgats då det är grunden till åtgärdsaktiviteter och till utvärdering av preventiva insatser. De två sista kapitlen i denna del berör påverkande faktorer och olika målgrupper. Den teoretiska delen av boken kan förse en läsare med många fakta och argument som eventuellt kan övertyga andra att engagera sig för skadeprevention.

Skadeprevention är en ytterst angelägen fråga, som förtjänar engagemang av intressenter från olika verksamheter. Just därför kan jag tycka att det är olyckligt att en så angelägen bok är något småtrist utformad. Bokens uppläggning (teori, praktik, exempel) skapar en känsla av ordentlighet och praktighet som är näst intill tråkig. Bilderna i boken är genomgående

svart/vita och tyvärr många gånger suddiga. Många av figurerna i boken är mörka och oskarpa. Vi som är redan frälsta kanske kan bortse från sådana detaljer, men jag tror att en livfullare och färggladare utformning hade gjort bokens budskap mer lockande.

Ned Carter

Sjuksköterske-patientförhållandets många facetter

INGER AANDERAA

Patienten og sygeplejersken - et gensidigt påvirkningsforhold

Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S Köpenhamn, 1995.

Boken omfattar 144 sidor inklusive litteraturförteckning, vilken innehåller 47 titlar. Den utgavs först på norska 1994. Inger Aanderaa är psykiatrisk sjuksköterska och boken bygger på hennes huvudsakliga uppgift (examensarbete efter fyra års studium i ett ämne) med titeln: Hvad patienten gör med sygeplejersken (Aanderaa 1991). Patienten og sygeplejersken innehåller reflexioner över de mänskliga förhållanden och den situation som sjuksköterskan befinner sig då hon samarbetar med psykotiska patienter. Boken belyser allmänmänskliga fenomen som vi kan uppleva i vardagen, i mor-barnrelationer, mellan människor generellt och i synnerhet mellan sjuksköterska-patient samt sjuksköterskor emellan.

Författaren använder sig av två utgångspunkter och utvecklar begrepp som kan fänga och beskriva sjuksköterske-patientförhållandets många facetter.

De två teorierna är Martin Heideggers fenomenologi samt den psykoanalytiska objektrelationsteorin.

Via teorierna samt via begreppsanalyserna hjälper författaren sjuksköterskan och andra initierade läsare att bli medvetna om och reflektera över sitt eget praxisutövande. I sitt förord skriver Aanderaa: "Läsaren initieras till att vara med i en reflexion, som kan öka intresset för att förstå mänskliga förhållanden och för, vad det kan innebära att umgås människor emellan" (s 6 egen övers).

Boken är indelad i 5 kapitel. Det första kapitlet bär titeln Den menneskelige

tillvaerelse - en generell beskrivelse. Här belyses Heideggers filosofi om varat i världen, omvärlden, medvärlden och egenvärlden. Här behandlas också begreppen förståelse och språk. Kapitel två. Det menneskelige forhold set i psykologisk perspektiv innehåller objektrelationsteori, containerfunktion, splittring och projektiv identifikation. Det tredje kapitlet. Patienten og sygeplejersken i det terapeutiske miljø innehåller psykoterapi, miljöterapi samt sjuksköterskans specifika roll och uppgift i teorimiljön. Kapitel fyra behandlar Nogle konsekvenser af relationsperspektivet och innehåller bl a hur det är att vara mottagare av patientens smärta, sjuksköterskans upplevelse av sig själv i relation till patienten etc. Det femte och avslutande kapitlet heter Om att bevare sig selv. Här tar författaren upp vikten av att känna det man känner, att använda sin intuition, att ge sig tid, dvs vikten av att stanna upp och ta en tankepaus samt att bevara fotfästet.

Det som skrivits ovan är endast droppar ur en rik källa, väl värd att ösa ur. Innehållet är tänkvärt, ger fördjupade kunskaper och lockar fram reflexion. Boken är utmärkt att komma tillbaka till och stora delar av den förtjänar att läsas vid upprepade tillfällen med refleksionspauser emellan. Bokens målgrupp är sjuksköterskor, men kan med fördel användas av andra yrkesgrupper inom vård och omsorg samt socialvård. Boken kräver en del förkunskaper och finner sitt användningsområde i den avancerade arbetsgruppen samt på specialistutbildningsnivå.

Gunnel Johansson

Om etik i socialt arbete - bra praktiska exempel men begreppsligt oklar

HÅKAN JENNER

Nytta och etik i det sociala arbetet

Studentlitteratur, 1995.

Jenner inleder med att klargöra sin utgångspunkt. Det är att socialarbetare har klientens bästa för ögonen. Att de ändå har olika handlingsstrategier beror på att

de har olika perspektiv på det sociala arbetet. Några föredrar ett "etiskt perspektiv", andra ett "nyttoperspektiv".

Det etiska perspektivet kännetecknas av att man utgår från en på förhand given princip, vilken man tillämpar på olika fall. Principerna ses som absoluta och bestående. Vissa plikter och principer har ett värde i sig. De behöver inte motiveras med hänsyn till sina eventuella konsekvenser.

Enligt nyttoperspektivet, eller det "pragmatiska perspektivet" som Jenner också kallar det, är det det praktiska resultatet som avgör om en åtgärd är bra eller inte. Man är resultatintriktad och allmänt rådande principer ses mer som tumregler. De är relativa och föränderliga.

Boken handlar om konflikter mellan dessa två perspektiv i det sociala arbetet. Detta illustreras först med en dialog mellan två personer, där samtalet kretsar kring frågan vad som är det yttersta kriteriet på ett bra socialt behandlingsarbete, medan den ena personen betonar "nyttan", betonen den andra "godheten". Därefter redovisas resultatet av en kvalitativ intervjuundersökning. Femton socialarbetare har fått svara på frågor kring fyra olika teman: grundläggande värderingar, socialarbetarrollen, arbetssituationen samt hur etiska problem hanteras. Boken avslutas med Jenners försök att visa hur de två perspektiven kan förenas.

Detta är en välskriven bok som tar upp frågor av stort intresse för socialarbetare. men boken har också brister. Speciellt är distinktionen mellan de två perspektiven något förbryllande. Jenner erkänner att terminologin inte är perfekt eftersom även det pragmatiska perspektivet berör frågor av etisk natur. Men han har av "praktiskt pedagogiska skäl" valt att här tala om "pragmatisk kontra etik, kort och gott".

Jenner sammanför med sina två perspektiv fem olika distinktioner: 1) skillnaden mellan etiska och icke-etiska principer; 2) skillnaden mellan absoluta och "relativa" principer (de förra är det aldrig försvarbart att bryta mot, men däremot mot de senare om det kan visas att en annan princip väger tyngre i det aktuella fallet); 3) skillnaden mellan oföränderliga och föränderliga principer (de senare men inte de förra får modifieras eller överges), 4) skillnaden mellan deontologi (vissa handlingar är rätt eller fel oberoende av sina konsekvenser) och teologi (huruvida en handling är rätt eller fel beror alltid på hand-

lingens konsekvenser); och 5) skillnaden mellan pluralistiska och monistiska teorier (de senare innehåller endast en grundläggande princip, de förra flera).

Jenner definierar genomgående det etiska perspektivet i termer av det första alternativet i respektive distinktionspar och det pragmatiska perspektivet i termer av det andra alternativet. Men dessa fem distinktionspar kan kombineras på två upphöjd till fem olika sätt, dvs det finns trettio två möjliga perspektiv. Även om alla kombinationer knappast är lika rimliga borde valet av kombinationer ha motiverats.

Sammanfattningsvis gäller att boken börjar mindre bra. Detta gäller speciellt försöket att i kapitel 1 klargöra de två perspektiven. Den efterföljande dialogen i kapitel 2 är ett tankeväckande exempel. Försök att tillämpa moralfilosofiska begrepp kan ibland skapa åtskillig förvirring. Men när Jenner, i kapitel 3 och 4, presenterar och diskuterar de etiska frågor som framkom i den empiriska studien blir framställningen mycket bra. Ibland rent av lysande.

Tore Nilstun

En bra bok för de som jobbar med mänskliga relationer

HANS BERGLIND

Handlingsteori och mänskliga relationer

Natur och Kultur, 1995, 171 sidor

Inom det samhällsvetenskapliga området har det på senare tid kommit fram en hel del böcker vars ambition är att både avhandla en viss frågeställning, introducera den till den allmänna publiken, vägleda specialiserade praktiker och fungera som läroböcker i högskolan. De flesta misslyckas med att tillfredsställa alla dessa krav samtidigt. Föreliggande arbete utgör ett lysande undantagsfall. Dr Berglind utvecklar ett handlingsteoretiskt perspektiv lämpligt för förståelsen av mänskliga relationer och relaterar detta perspektiv till andra samhällsvetenskapliga teorier. Förfat-

taren, som är en erkänd forskare inom området, har framförallt skrivit boken i avsikt att ge en grund för de som arbetar professionellt med att hjälpa människor inom exempelvis socialt arbete, vård eller rehabilitering. Det är en utmärkt bok som inte enbart behandlar sitt tema effektivt och uppfyller sitt syfte, utan också gör detta med ett estetiskt angenämt och spännande skrivsätt. Språket är tydligt och lätt-förståeligt.

Boken har en klar disposition. Dess innehåll är välorganiserat och sammanhängande. Den är indelad i tretton kapitel, men består i realiteten av två huvuddelar som bygger på begreppet handling respektive handlingsutrymme. Första delen är en genomgång av grundläggande vetenskapliga begrepp, filosofiska och socialpsykologiska synsätt som utgör byggstenar till författarens modell för handling. Modellen exemplifieras med fall ur professionell missbruksbehandling. Redogörelsen inleds med en diskussion avseende skillnaden mellan kausala förklaringar och avsiktsförklaringar. Författaren, som följer det senare alternativet, menar att för att kunna förstå människor och deras relationer måste man utgå från handlingen, betrakta människan som subjekt och försöka sätta sig in i hur hon uppfattar sin situation. I detta sammanhang presenteras en del relevanta teorier: pragmatismen, den symboliska inter-aktionismen, Morenos psykodrama och Burkes dramatiska perspektiv. I ett särskilt kapitel behandlas Fritz Heiders vardagspsykologi, en viktig inspirationskälla för boken och den föreslagna modellen. Det sistnämnda är utformat som ett flödesschema för handlingsanalys bestående av olika val som individen ställs inför vid konkreta situationer. Vill man förändra sin nuvarande situation och i så fall hur? Kan man förändra den? Vad finns det för hinder? Vad skall man göra?

Bokens andra del behandlar de inre och yttre förhållanden som underlättar eller förhindrar handlandet. Framställningen är uppbyggd kring olika analysnivåer som sträcker sig från de intra-individuella strukturerna till samhällsstrukturen. I avsnittet om individen diskuteras medvetna och omedvetna inre hinder mot handlandet och de känslomässiga reaktioner de kan framkalla, såsom frustration, aggression och inlärd hjälplöshet. Här behandlas även objektrelationsteorin. Genom-

gången fortsätter med handlingens yttre förutsättningar. På den mellanmännliga nivån undersöks hur relationen mellan människor påverkar handlingen. På organisationsnivån diskuteras bl a de institutionella ramarnas betydelse. Hur normer och roller som utvecklas inom en formell organisation fastställer individens handlingsutrymme. Nästa avsnitt har titeln "Vi och dom" och avser aspekter på konflikter mellan olika grupper. På samhällsnivån har författaren valt att diskutera de arbetsmarknadsmässiga förutsättningarna för handlandet. Boken avslutas med en genomgång av problematiken kring det professionella handlandet och ger i dialogform en kritisk granskning av hela arbetets utgångspunkter och slutsatser.

Boken är en monografi om ett handlings-synsätt. Ändå är urvalet av de presenterade begreppen och teoretiska resonemangen tillräckligt brett för att den även ska kunna fungera som lärobok över de avhandlade temata. Diskussionen inom varje tema bygger på centrala och nödvändiga bidrag inom området, vilket utgör en ansvarsfull handledning för vidare studier. Centrala idéer i boken avser aktuella sociala angelägenheter och problem. Viktiga teoretiska tolkningar som presenteras är dessutom empiriskt förankrade och väl exemplifierade vilket ytterligare höjer bokens pedagogiska värde. Exempelen är tagna ur verkligheten med ingående referenser till resultat från svenska avhandlingar och andra vetenskapliga skrifter.

Sammanfattningsvis erbjuder denna bok en effektiv handledning för professionella som sysslar med mänskliga relationer. Den kan med fördel användas både för självstudier och för undervisning på universitetsnivå. Många av dess idéer har tillämpats i kursen "Från handlingsteori till psykodrama" som gavs vid Socialhögskolan i Stockholm. Därutöver kan den användas som förebild för alla dem som ämnar skriva moderna och seriösa samhällsvetenskapliga läroböcker för högskolan, speciellt om de värdesätter *episteme* istället för *doxa* och vill arbeta med empiriskt förankrade och användbara teorier. Min enda anmärkning är att boken saknar innehålls- och författarindex, vilket borde finnas i dess framtida utgåvor.

Konstantin Lampou

Psykos, våldsproblematik och starka känslor

LISBETH PALMGREN

Att vårda våldsamma patienter - Historien om ett terapeutiskt experiment

Natur och Kultur, 1995. Ca-pris 332 kr.

Boken beskriver ett projekt som syftade till ett bättre omhändertagande och bättre vård av psykotiska patienter med svår våldsproblematik inom Stockholms Läns Landsting. Enheten, ursprungligen med nio vårdplatser, efterhand utvidgad med viss annan verksamhet, startades och leddes under 9 år (1984-1993) av Lisbeth Palmgren (LP). Under den tiden behandlades 20 patienter. Vårdresultaten får bedömas som bra, på nivå med den enhet i Norge (Brøset i Trondheim, en nationell enhet med 12-16 vårdplatser för landets mest aggressiva psykospatienter) där jag arbetade under några år i slutet på 80-talet. Det som gör det stimulerande att arbeta med aggressiva psykospatienter är två saker: de är mindre skadade kognitivt än icke-aggressiva patienter, och det är stora individuella skillnader mellan dem (två slutsatser dragna i min doktorands, Kirsten Rasmussen, avhandling). Man får använda allt sitt skarpsinne och sin inlevelseförmåga för att skraddarsy behandlingen för den individuella patienten. Det som är bra för den ene är katastrof för den andre. I arbetet med sådana patienter är *en* modell för lite; man behöver ett smörgåsbord av modeller.

LP skriver enkelt och rakt och i omvänt ordning. I slutet av boken får man veta hur många patienter alla generaliseringar baseras på (dvs förskräckligt få). Boken är mycket pedagogisk och klar i strukturen. Helhetsintrycket är att det är mera litteratur än fakta, inte minst därför att sakinnehållet speglar verkligheten sedd genom ett temperament. Det är lite verklighet och mycket temperament och inte vilket temperament som helst. LP är fylld av auktoritetstrots och stark identifiering med "de utsatta" och av svart och vitt.

LP inleder boken genom att beskriva sin väg genom psykiatri (och fram till uppdraget: att ta hand om det patientmaterial som beskrivs i boken) med avväpnande direkthet och helt utan markkontakt (tycks det mig) på de punkter där vi har gemen-

sam professionell erfarenhet, t ex Långholmstiden. "Någon form av psykodynamisk referensram kunde inte spåras ens vid horisonten". Utom att en av överläkarna, den lysande klinikern Yngve Holmstedt, var barnbarn till Freud, dvs hade gått i analys hos en av Freuds egna analysander. Hans psykodynamiska syn på sexual-brottslingar är fortfarande i hög grad aktuell. "Långholmen var det sista fästet mot den anstormande kommunismen". Det var entertainern Walter Parviainen, vars far satt i ständsriksdagen (ni vet den med adel, präster, borgare och bönder), som underhöll de yngre läkarna med sina dystopier. Han hade gratis stöd-kontakt på sta'n för några av sina klienter efter avslutad undersökning. Det stämde illa med den air av misantropisk psykopatolog han älskade att drapera sig i. För mig var Långholmstiden lika positiv som den var negativ för LP. Men jag vet, liksom LP, hur det är att vara utanför. Under den galna 68-tiden på 70-talet behöll jag mitt förnuft och min integritet och fick betala för det i utvisningsbåset.

LP beskriver målände alla svårigheter att få verksamheten på den nyöppnade enheten för aggressiva psykopatienter att fungera: ideologiska strider, personkemi som inte fungerade, professionella misslyckanden. Jag har jobbat många år på motsvarande enheter, eller värre, och känner igen en del. Till sådana jobb söker inte vem som helst (som visats i en avhandling av en annan av mina doktorander, Liv Berit Augestad). Det som gör mig betänkt är LP:s respektlöshet för sanna auktoriteter och hennes val av anti-hjältar med systematisk och träffsäker omdömeslöshet (t ex VandenBos; en stolle). Hennes hållning till farmakabehandling håller på att leda till katastrof under det första verksamhetsåret. Nu vet hon att neuroleptika behövs, och att dosjusteringar skall göras i små steg över lång tid (max 20% per år vet vi nu). Det kunde varje erfaren och engagerad kliniker inom området ha informerat henne om vid enhetens start 1984. Den svenska Leponexhistorien har hon ingen pejling på alls: själv har jag använt det på svåra patienter sedan 1982; Leif Lindström är en svensk i internationellt format som varit tidigt verksam inom detta område. Motivilligt började LP använda Leponex i början av 90-talet. Nu vet hon att det är utomordentligt bra på just aggressiva patienter. Det kunde jag ha talat om för henne 8

år tidigare, om hon velat lyssna (i Norge lyckades jag inte heller att få psykodynamiska psykosbehandlare att pröva på Leponex på "neuroleptikarefraktära" patienter på ett sjukhus inom organisationen där jag var chef; man nötte på med sin psykodynamik, år efter år tills jag stängde avdelningen). Vem har fått betala för fördröjningen av adekvat behandling?? Patienterna.

LP har mycket sympatier för normmännen. Jag gick igenom norska enheten för aggressiva psykopatienter 1988-89, bl a Gaustad vid avd 8 som arbetade ungefär som LP:s enhet. En enda enhet i Norge använde regelbundet Leponex (och andra metoder för att förstärka den antipsykotiska effekten av neuroleptika: betablockare, epileptika, litium, högpotenta bensodiazepiner) på sina patienter, min enhet. Vi hade betydligt bättre behandlingsresultat än någon annan enhet, trots svårare patienter. På Gaustad stod tiden stilla. Man kämpade på med undermålig medicinering och inadekvat psykodynamisk behandlingsmetodik, av ideologiska skäl. Samma skäl som motiverade det miljöterapeutiska projektet Kastanjebacken vid Gaustad, där utagerande personlighetsstörda och stressintoleranta schizofrena patienter blandades i ett konfrontativt helvete. Vem fick betala för ideologin?? Patienterna. LP kommenterar felsatsningen men utan harm denna gång. Den goda viljan förlåter missgreppen om man tillhör gänget.

Den psykodynamiska modellen för aggressivitet (en drift) är outvecklad och poänglös. Hypotesen att allt beteende har en kommunikativ funktion som den insiktsfulle kan avläsa är antagligen futill; det finns föga empiriskt stöd för den utöver anekdoter, färgade av människors ständiga strävan att konstruera meningsfullhet och sammanhang. Dessa teorier är viktiga utgångspunkter för LP:s grepp om ämnesområdet, hennes modell för orsaker och mekanismer bakom aggression och galenskap. Hon är en stor kliniker genom äkthet och engagemang och en dosis charmig galenskap. Hon lyckas inte p g a sin modell och sin övertygelse utan trots den. Tänk vad hon skulle ha kunnat få till med en bättre modell. Boken kan läsas som ett dokument. För undervisningsändamål är den snarast farlig med sitt snäva perspektiv och avsaknad av orientering i aktuell forskning.

Litteraturlistan i boken är ett vetenskapligt skräckkabinett. Laing, VandenBos, Sandin, Haugsgjerd. Det finns i stort sett inte en vetenskaplig referens relevant för bokens innehåll. Värst är synen på orsakerna till patienternas "tidiga störningar". Gengång-are som den schizofrenogena mamman och den sjuka familjen hem-söker boken. Sådana myter är vid det här laget empiriskt falsifierade. Jag undrar hur föräldrarna i IFS ställer sig till de kränkande och illa underbyggda påståendena i boken.

Boken engagerar och väcker starka känslor under läsningen; om det vittnar denna recension. Som vägvisare in i framtiden duger den inte. Den fascinerar genom att demonstrera hur en generation psykiatrer formades av 68-rörelsen, hur de tänkte och kände, på gott och ont; vad som drev dem. Däri ligger dess läsvärde.

Sten Levander

När man har både psykiska och ekonomiska problem

HANS KILSTRÖM

Den som inga pengar har...

Ett studiematerial om hushållsekonomi från *Utbildningsförlaget Brevskolan*.

Denna lättlästa och trevliga skrift på drygt 80 sidor är ett studiematerial som producerats med stöd från Riksförbundet för Social och Mental Hälsa.

Psykiska och ekonomiska problem hör ofta ihop. Låg lön går ofta hand i hand med psykiska problem då det ofta är långvariga sjukskrivningar som bidrar till sänkt inkomstnivå. Många människor med psykiska problem har svårt att komma in på arbetsmarknaden och får leva sitt liv med låg pension. Dessutom kan den psykiska ohälsan medföra tillstånd som gör att den personliga ekonomin får katastrofala följder.

Denna skrift är oerhört användbar till exempel vid studiecirklar inom psykiatriska rehabiliteringsteam, behandlingsshem, vid gruppsamtal men även inom socialtjänsten. Det är ett pedagogiskt och tillgängligt material man möter.

"Den som inga pengar har..." är en bok om privatekonomi, kanske i första hand

Det är inte en
psykoterapeut
jag behöver,
utan en
bankdirektör!

tänkt för personer med psykiska problem. Boken tar upp inkomster och bidrag, lön, pension, bostadsbidrag, socialbidrag m m men även utgifter som hushållsutgifter, hyra, mat, kläder, nöjen, lån m m. Det finns också förslag om hur man gör sin egen hushållsbudget och håller ordning på sin ekonomi. Boken tar också upp aspekter på hur vi lär oss att bli mer medvetna konsumenter och inte blir lurade av reklam.

Förutom förslag till studieplan vid gruppdiskussioner finns bilagor rörande rätten till socialbidrag, skuldsaneringsfrågor m m. Boken är ett synnerligen lätt-samt studiematerial och genom att den är skriven med humor och illustrerad med roliga teckningar har man trevligt vid läsningen. Sista kapitlet heter "The best things in life are free". Det behandlar den person som har förmågan att glädja sig åt lite. Man tar upp aktiviteter som kan ge stimulans och påfyllning utan att vara ekonomiskt ogenomförbara.

Lena Knutsson-Medin

Anna Freud och barnens psykiska hälsa - en klassiker revisited

ANNA FREUD

Barnens psykiska hälsa

Natur och Kultur andra utgåvan 1995. Pris 201 kr

Det har gått många år sedan Anna Freud skrev sin bok - Barnens psykiska hälsa. Den har ju betraktats som en klassiker, men vilket värde har den idag?

Anna Freud tar inledningsvis upp, att vuxenanalytikerna hade stora förhoppningar om att det var de som skulle bli experter på barndomen, trots att de enbart ägnade sig åt att analysera vuxna. Men barnanalytikerna upptäckte under barnanalysen att konflikterna hos barn låg mera öppna för insyn, dvs att de ännu inte blivit avskärmade från medvetandet. Hon

menade till skillnad mot vuxen-analytikern att det ömsesidiga förhållandet mellan psykoanalys och observation av yttre beteende inte behövde vara så negativ. Det var ju inte det omedvetna i sig självt som analytikerna undersökte och ville utnyttja i sin terapi utan dess uttryck.

AF diskuterar på vad sätt barnanalys kan skilja sig från vuxenanalys och ställer sig bland annat frågan, när bör ett barn upphöra att anses som en produkt av sin familj och avhängigt av denna? En risk kan också föreligga, när barnanalytikern försöker förstå balansen mellan inre och yttre krafter hos barnet, menar hon. Om barnanalytikern tolkar vad patienten meddelar uteslutande såsom uttryck för det inre skeendet, riskerar hon/han att förbise yttre händelser - som vid denna tidpunkt är lika väsentliga.

För att kunna göra en bedömning av normaliteten hos barn, bör man ta hänsyn till barnets karaktistiska i form av - egocentricitet, omognad i den sexuella "utvecklingen", sekundärprocessstänkandets relativa svaghet och tidsuppfattningen i skilda åldrar, förklarar hon vidare. Prototypen för en utvecklingslinje, som hon ser det, är den från beroende till emotionell självständighet. En annan är, enligt henne, utvecklingslinjen i riktning mot kroppsligt oberoende etc. Men säger AF vidare - den brist på jämvikt mellan utvecklingslinjerna som uppstår är i och för sig inte patologisk.

Beteendemönster sådana som att ljuga, stjäla, aggressiva och destruktiva attityder, samt perversa aktiviteter osv kan inte adekvat passas in i något schema av normalt och patologiskt, om man inte har en tämligen noggrann tidtabell över utvecklingssekvenserna till sitt förfogande. Tydligen måste vi, förklarar AF, acceptera den paradoxala situationen att sambandet mellan patologi och lidande, normalitet och sinnesjämvikt sådant det visar sig hos vuxna är omvänt hos barn. Hon menar att psykiska störningar kan ses såsom naturliga så länge dess vitala processer är intakta, men man måste se allvarligt på om själva utvecklingen är störd, vare sig den är fördröjd, omkastad eller har avstannat helt och hållet. För analytikern sammanställs allt material från den diagnostiska proceduren, till vad man skulle kunna kalla en mångsidig metapsykologisk profil av barnet, dvs en bild som innehåller dynamiska, genetiska, eko-

nomiska, strukturella och adaptiva data.

Barnanalytikerna känner sig av olika anledningar säkrast, enligt AF, då de ställer diagnoser inom barnneurosernas kategori. Hon menar att medan det enskilda neurotiska symtomet hos vuxna vanligen utgör en del av en genetiskt betingad personlighetsstruktur, är detta inte fallet hos barn. Hos de yngsta tvångsneurotikerna uppfattas, enligt AF, ambivalenskonflikten och tvångssymtomen sannolikt vara tidiga, olycksbådande tecken på splittring och disharmonier i den psykiska strukturen. Dessa kan bli så svårartade att de längre fram kan leda till en total psykotisk desintegrering av personligheten. Hon understryker också hur man kan förstå asocialitet och kriminalitet som diagnostiska kategorier under barndomen. Man antar att det existerar vissa mellanliggande stadier av social anpassning som barnet borde uppnå vid en given ålder. AF menar då också att vi har all anledning att oroa oss, om inte barnets uppförande tydligt visar att det gjort dylika framsteg vid de rätta tidpunkterna. Därefter tar hon upp och diskuterar homosexualiteten såsom diagnostisk kategori vid störningar under barndomen. Hon anser att på det hela taget är balansen mellan heterosexualitet och homosexualitet osäker under hela barndomen.

AF avslutar med att framhålla, att inom de bestående regressionernas och den "fixerade neurotiska symptomatologins" område kan barnet inte förändras av något annat än av analys, då analysen ju arbetar på att förändra kraftbalansen inom strukturen. AF betonar dessutom att möjligheterna att på ett positivt sätt ingripa i utvecklingen är kort sagt nästan lika obegränsade som möjligheterna att anstifta skada eller som själva variationerna av normalt och abnormt.

Ingen har som Anna Freud lyckats ge en sådan beskrivning av barnets psykiska hälsa/ohälsa, dvs vad är normalt och vad är patologiskt. Boken har alltsedan första utgivningen 1967 betytt oerhört mycket för svensk klinisk barnpsykologi och barnpsykiatri. Även om man idag ställer sig kritisk till de klassiska metapsykologiska utgångspunkterna, driftteorin och den strukturella modellen över psyket, har ändå AF:s bidrag om utvecklingslinjer, hennes tankar om omedvetna processer och barndomens betydelse stor aktualitet och ligger nu som grund för fortsatt teore-

tiskt tänkande kring barnets psykiska hälsa/ohälsa. Man kan också ställa sig frågan, vad AF lägger in i begreppen, genetik och ekonomiska, under metapsykologisk profil, eftersom hon benämner den som psykologisk? En hel del av vad AF tar upp i kapitlet om barnneuroser har däremot inte samma dagsintresse. Här har bl a neuropsykologin bidragit med en hel del kompletterande kunskap, vilket i sin tur främjar utvecklingen av alternativa behandlingsmetoder. Som teoretiker på det här området måste man behålla sin ödmjukhet inför teorin som hjälpmedel, då det ju aldrig kommer att vara möjligt att skapa en heltäckande teori för mänskligt beteende.

Viveka Sundelin Wahlsten

Vänlig, klok, empatisk och kunnig bok om förskolan

ANNIE NORELL BEACH

Mångfald och medkänsla i förskolan

Rädda Barnen, 107 88 Stockholm. Art. 9028. 1995. 109 sidor.

Allt oftare hör och läser vi om ungdomsvåld med rasistiska inslag i den svenska vardagen. Handfallenheten förefaller stor inför hur våldet skall hanteras och förebyggas. Men mycket görs också: under 1992-1995 drev t ex Rädda Barnen ett projekt, som finansierades av Allmänna Arvsfonden och syftade till att utveckla barnomsorgens kännedom om flykting- och invandrabarns situation. Målgrupper var personal inom barnomsorgen, både yrkesverksamma och högskolestuderande. Kunskaperna om flykting- och invandrabarn var redan stora hos projektets målgrupper. Det som vållade svårigheter var snarare den praktiska fostran till förståelse och solidaritet i vardagliga situationer.

I projektets anda och på Rädda Barnens uppdrag har Annie Norell Beach skrivit denna bok om mångfald och medkänsla i förskolan. Syftet är dubbelt: att bidra till den pedagogiska debatten och att inspirera dem som är eller kommer att vara verksamma i förskolan till att utveckla

tolerans och förståelse för olikheter. Detta är något som gäller *alla* barn och *all* personal. Boken är till stora delar tänkt som en praktisk handledning i att i en barngrupp levandegöra idealet om alla människors lika värde.

Författarens utgångspunkt är att det inte är sant att "alla barn är lika". Det viktiga är i stället att kunna välkomna det som är olika och att ofta diskutera temat lika-olika. Lika-olika-temat kan appliceras lika väl på rödhårighet och fetma som på olika nationaliteter. Andra kulturer får enligt författaren inte bli föremål för ett "turistförhållande" där de bara ses som något exotiskt som främst har att göra med maträtter och sedvänjor. Olika kulturer måste integreras i det dagliga arbetet som något naturligt och normalt, t ex genom en så självklar sak som att man använder tidningar på olika språk och med olika alfabeter som underlag när man målar.

Ett par av bokens kapitel berör medkänsla, eller *empati*, och hur man kan arbeta för att öva upp empatin hos barn. Empati är att känna med andra men också att handla på ett adekvat sätt. Framför allt får ingen använda en god empatisk förmåga till att utnyttja svaga punkter hos någon annan. (Här hänvisar författaren till barnläkaren och författaren Lars H Gustafsson, som understrukit denna viktiga tanke.) Ett kapitel behandlar "den dolda inlärningen" och ger exempel på praktiska checklistor: vad lär sig barnen t ex om "bondgården"? Lär de sig också att det bara är pojkar som kör traktor? Föräldrars delaktighet behandlas i ett annat kapitel, där ett förslag om ett "månadsbrev" till föräldrar framförs. Boken avslutas med ett omfångsrikt och informativt kapitel om leksaker och rekvisita. Dessutom finns listor över litteratur och handböcker, inköpsställen samt material som kan rekommenderas från Utbildningsradion.

Det är en alldeles utmärkt bok Annie Norell Beach har skrivit, personlig, konkret och praktisk, byggd på gedigen egen erfarenhet. Kan man redan i förskolan göra barn förtrogna med mångfald och olikhet som något naturligt och vardagligt borde mycket vara vunnet för framtiden.

Ett påpekande saknar jag:

I avsnittet om leksaker och rekvisita framhåller författaren enligt min mening inte tillräckligt starkt hur noga man måste vara med att inte ha leksaker med lösa smådelar på ett daghem eller en förskola.

På sid 109 står det visserligen om material "som inte innehåller en massa lösa smådelar", men där står också om ett sortiment "med lösa smådelar". Risken för att barnen kan stoppa delarna i munnen och få dem i halsen omnämns inte särskilt. Hur bra leksakerna än är, måste det vara ett överordnat krav att delar inte kan plockas bort och inte heller rivas eller slitas loss. Större föremål än man tror kan fastna i barns halsar, och barn kan också lättare än man tror få loss olika delar av leksaker, hur bra de än ser ut att sitta fast. En varning är på sin plats inför daghemmets planering av det material man vill skaffa sig.

En fråga som väcks med tanke på bokens syfte att bidra till den pedagogiska debatten är: vad händer när småbarn utvecklas till tonåringar som gör sig skyldiga till våld med rasistiska förtecken? Vad beror det på att inte alla barn blir "goda" människor? Vad kan man göra för att förebygga rasistiskt färgat våld och mobbing av barn som är "olika"? En utvärdering av den verksamhet som skisseras i boken vore både praktiskt och vetenskapligt värdefull. Barnen borde kunna följas över tid på ett sätt som gjorde det möjligt att studera de långsiktiga effekterna av arbetet för mångfald och medkänsla i förskolan.

Sammanfattningsvis: detta är en vänlig, klok, empatisk och kunnig bok som varmt kan rekommenderas till alla med intresse för förskolebarn.

Dagmar Lagerberg

God dokumentation måste ha systematisk översikt

ALLMÄNNA BARNHUSET

Tonårsflickor

Dokumentation från en konferens på Sättra Bruk. *Allmänna Barnhuset*, Stockholm 1995. 55 sidor. Kan köpas från Allmänna Barnhuset, Box 260006, 100 41 Stockholm.

Skriften är en dokumentation av en konferens om tonårsflickor på Sättra Bruk i november 1994. Syftet var att uppmärks-

samma riskerna för olika slags social missanpassning bland flickor. Dessa risker tycks enligt förordet ha ökat under senare år. För dokumentationen svarar Christina Zaar.

I inledningsanförandena berörs stress bland tonårsflickor i skolan, ungdomssexualitet i ett historiskt förändringsperspektiv samt ett omfattande skolprojekt i Kumla. Kumlaprojektets syfte var att komma till rätta med missförhållanden i skolan, t ex våld och oro, genom att alla personalkategorier fick samverka kring kompetensutveckling, påverkan av skolans fysiska miljö och annat förändringsarbete.

Inledningsanförandena behandlar också erfarenheter av tonårsflickor ur olika verksamheters perspektiv: en kriminalrotel, en socialförvaltning och en ungdomsmottagning.

Allmänna Barnhuset har ett trefaldigt uppdrag: att stödja forskning om barns anpassning, att ordna konferenser och att ge ut böcker om barn. Konferenserna behandlar angelägen ämnen och dokumenteras väl. Ändå tror jag att dokumentationen skulle vinna på att innehållet i konferenserna inte bara dokumenterades utan även kommenterades. Det vore värdefullt om forskare eller specialister från olika fält bidrog med analyser eller kompletteringar av det sagda.

I den aktuella skriften får läsaren t ex inte veta vilka preciserade metoder man använde i Kumlaprojektet eller om någon utvärderingsmodell fanns inbyggd i projektuppläggningsen. I ett annat inlägg omtalas anorexi hos en tonårsflicka som enbart ett *psykosocialt* familjeproblem. Detta framförs utan att mötas av invändningar. En läsare kan tro att ingenting har hänt på forskningsfronten, där man nu är tämligen ense om att ätstörningar har en kraftfull biologisk bakgrund.

Ett systematiskt avtäckande av ett helt kunskapsfält, t ex "tonårsflickor", är förstås inte möjligt att åstadkomma i en enda skrift vars utrymme måste vara begränsat. Men även utan sådana anspråk skulle dokumentationen med fördel kunna kompletteras med en kort systematisk översikt. Vad vet man för närvarande? Vilka viktigare projekt och studier kan man hänvisa till? Vilken aktuell litteratur finns? etc. Svar på sådana frågor skulle öka skrifternas användbarhet.

Det vilar ett ansvar på forskare att dela

med sig av sina resultat och dessas praktiska konsekvenser. Det vilar också ett ansvar på yrkesverksamma att göra sig förtrogna med forskningsresultat som kan bidra till att utveckla de bästa behandlingsmetoderna. Här kan Allmänna Barnhuset göra en stor insats genom att låta forskning och systematik få en ännu mer framträdande plats i sin dokumentation.

Dagmar Lagerberg

Våra recensenter

Ned Carter är psykolog vid enheten för arbets- och miljömedicin, Akademiska sjukhuset, Uppsala, *Gunnel Johansson* högskoleadjunkt vid högskolan i Örebro, *Tore Nilstun* docent vid enheten för medicinsk etik vid Lunds universitet, *Konstantin Lampou* fil. dr. universitetslektor, Företagsekonomiska institutionen vid Uppsala universitet, *Sten Levander* professor i psykiatri vid Lunds universitet och överläkare vid Malmö allmänna sjukhus, *Lena Knutsson-Medin* kurator vid psykiatriska kliniken, Akademiska sjukhuset, *Viveka Sundelin-Wahlsten* psykolog, *Dagmar Lagerberg* docent och verksam vid Barnhälsovården, Akademiska Sjukhuset, Uppsala

Böcker till redaktionen

Massundersökning för prostatacancer.

SBU-rapport nr 126.

Anna-Lena Undén

Frukostvanor, studie-miljöfaktorer och blodfetter.

En studie av gymnasieungdomar. Juni 1995. allmänmedicinska enheten NVSO, Borgmästarvillan, Karolinska sjukhuset, 171 76 Stockholm.

Stig Elofson

Beväpnad

Socialhögskolan